

มุมมองสังคมไทยกับข่าวกระทำผิดของพระสงฆ์ : การวิเคราะห์เชิงวิชาการและแนวทางสู่
ความยั่งยืนของสถาบันสงฆ์ไทย

Thai Social Perspectives on News of Monastic Misconduct: An Academic Analysis and
Approaches to the Sustainability of the Thai Sangha

มะลิ ทิพย์ประจง

Mali Thipprajong

วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี

Phetchaburi Buddhist College

Received: August 8, 2025 Revised: September 10, 2025 Accepted: September 11, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์มุมมองของสังคมไทยต่อข่าวกระทำผิดของพระสงฆ์ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นสามส่วนหลัก ได้แก่ 1) บริบทในอดีตที่วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน 2) ปัจจัยท้าทายในปัจจุบันที่เกิดจากอิทธิพลของเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ และ 3) แนวโน้มในอนาคตที่สถาบันสงฆ์ต้องเผชิญกับการปรับตัวเพื่อรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การวิเคราะห์นี้ได้รวบรวมแนวคิดจากนักวิชาการหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศาสนา สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นถึงความซับซ้อนของปัญหาอย่างรอบด้าน และเสนอแนวทางเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของสถาบันสงฆ์ในยุคสมัยใหม่

คำสำคัญ : สังคมไทย, ข่าวกระทำผิดพระ, วิเคราะห์เชิงวิชาการ, สู่ความยั่งยืน

Abstract

The purpose of this article is to analyze Thai social perspectives on news of monastic misconduct. The study is divided into three main parts: 1) the historical context in which temples and monks were the center of the community; 2) current challenges arising from the influence of technology and social media; and 3) future trends in which the Sangha must adapt to maintain the faith of Buddhists. This analysis draws on perspectives from scholars from various fields related to religion, society, and culture to comprehensively address the complexity of the problem and propose approaches to enhance the sustainability of the Sangha in the modern era.

Keywords : Thai Society, News of Monastic Misconduct, Academic Analysis, Toward Sustainability

บทนำ

เพื่อวิเคราะห์มุมมองของสังคมไทยต่อข่าวกระทำผิดของพระสงฆ์ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นสามส่วนหลัก ได้แก่ 1) บริบทในอดีตที่วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน 2) ปัจจัยท้าทายในปัจจุบันที่เกิดจากอิทธิพลของเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ และ 3) แนวโน้มในอนาคตที่สถาบันสงฆ์ต้องเผชิญกับ

การปรับตัวเพื่อรักษาครีธาของพุทธศาสนิกชน การวิเคราะห์นี้ได้รวบรวมแนวคิดจากนักวิชาการหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศาสนา สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นถึงความซับซ้อนของปัญหาอย่างรอบด้าน และเสนอแนวทางเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของสถาบันสงฆ์ในยุคสมัยใหม่ ในฐานะที่เป็นสังคมพุทธศาสนา สถาบันสงฆ์และพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน อารามและพระภิกษุสงฆ์ได้ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยอย่างลึกซึ้ง โดยทำหน้าที่เป็นเสาหลักทางจิตวิญญาณและศูนย์กลางของชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การเผยแผ่พระธรรมคำสอนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเป็นผู้ให้ความรู้ เป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นผู้นำทางสังคมในทุกมิติของชีวิตประจำวัน ซึ่งได้หล่อหลอมความเคารพศรัทธาอย่างแนบแน่นในหมู่ประชาชนมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาของเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ ข่าวการกระทำผิดของพระสงฆ์ได้ปรากฏขึ้นบ่อยครั้งและแพร่กระจายไปในวงกว้างอย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้ความเชื่อมั่นและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเริ่มสั่นคลอน และนำมาซึ่งการตั้งคำถามต่อบทบาทและคุณสมบัติของพระสงฆ์อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน การเข้าถึงข้อมูลที่ไร้ขีดจำกัดผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ได้เปลี่ยนภูมิทัศน์ของการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสถาบันศาสนาอย่างสิ้นเชิง ทำให้เรื่องราวที่เคยถูกจำกัดอยู่ในวงแคบกลับกลายเป็นประเด็นสาธารณะที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างเปิดเผยบทความนี้จึงมุ่งที่จะวิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้ในเชิงวิชาการ โดยใช้กรอบแนวคิดทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเพื่อทำความเข้าใจถึงที่มา ผลกระทบ และแนวโน้มในอนาคตของประเด็นดังกล่าว การวิเคราะห์นี้จะแบ่งออกเป็นสามส่วนหลัก ได้แก่ การสำรวจบริบททางประวัติศาสตร์ของสถาบันสงฆ์ การพิจารณาปัจจัยท้าทายในปัจจุบันที่นำไปสู่การตั้งคำถามต่อศรัทธา และการเสนอแนวทางปรับตัวเพื่อความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยบริบททางประวัติศาสตร์วัดและพระสงฆ์ในฐานะศูนย์กลางสังคมไทยบทบาทดั้งเดิมของวัดและพระสงฆ์ในฐานะศูนย์รวมชุมชนและผู้ชี้นำทางสังคมในอดีต สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกมิติของชีวิต บทบาทของพระสงฆ์ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การเผยแผ่พระธรรมคำสอนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเป็นผู้ให้ความรู้ เป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นผู้นำทางสังคม วัดทำหน้าที่เป็นสถานศึกษาที่ชาวบ้านส่งลูกหลานมาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ และรับการอบรมศีลธรรมจากพระสงฆ์ นอกจากนี้ วัดยังเป็นสถานสงเคราะห์สำหรับผู้ยากจน เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วย เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรสำหรับชาวบ้านในการพบปะสังสรรค์และหาความรู้ และเป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ บทบาทที่หลากหลายเหล่านี้ทำให้วัดและพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยอย่างแยกไม่ออก ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสถาบันสงฆ์ รัฐ และความศรัทธาอันมั่นคงในอดีตสถานะของพระสงฆ์ในสังคมไทยในอดีตมีความศักดิ์สิทธิ์และได้รับการคุ้มครองทางสังคมสูง เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสถาบันสงฆ์และรัฐ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์นี้ ซึ่งรัฐได้ให้การอุปถัมภ์และใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมความคิดแบบชาตินิยม การผลานรวมกันระหว่างสถาบันศาสนาและอำนาจรัฐนี้ทำให้การวิพากษ์วิจารณ์สถาบันศาสนาเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้าง งานเขียนของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2555) และ เสฐียรโกเศศ (2505) สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของศาสนาพุทธในฐานะส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยในอดีต ซึ่งสถาบันศาสนามีตำแหน่งที่มั่นคงและแทบจะถูกตั้งคำถามไม่ได้

กลไกการรับรู้และการจัดการข่าวสารการกระทำผิดในยุคก่อนสื่อสมัยใหม่

ในยุคที่ขาดสื่อในการเผยแพร่ที่ทันสมัย ข่าวสารการกระทำผิดของพระสงฆ์มักถูกรับรู้กันในวงจำกัดของชุมชนเท่านั้น การสื่อสารส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะปากต่อปากหรือผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีวงจำกัด ซึ่งทำให้ข้อมูลเชิงลบไม่สามารถแพร่กระจายไปในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว สมบัติ จันทรวงศ์ (2550) ได้ให้มุมมองเสริมว่าการขาดสื่อที่ทันสมัยส่งผลให้ความศรัทธาของประชาชนต่อสถาบันสงฆ์โดยรวมยังคงแข็งแกร่งและมั่นคง แม้จะมีเหตุการณ์ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นบ้างในแต่ละท้องถิ่นก็ตาม การจำกัดการรับรู้ข่าวสารนี้ทำหน้าที่เป็นเสมือนเกราะป้องกันความศรัทธาโดยรวมของสังคมบริบททางประวัติศาสตร์นี้แสดงให้เห็นว่าบทบาทที่ฝังรากลึกของวัดและพระสงฆ์ในทุกมิติของชีวิตชุมชน ผนวกกับการสนับสนุนและการคุ้มครองจากรัฐ ได้สร้างวงจรการเสริมแรงที่ทำให้ความศรัทธาของสาธารณชนแข็งแกร่งและลดการตรวจสอบเชิงวิพากษ์ลง การไม่มีสื่อมวลชนที่แพร่หลายในอดีตยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยจำกัดการแพร่กระจายของข่าวสารเชิงลบเกี่ยวกับการกระทำผิดของพระสงฆ์ ทำให้ปัญหาเฉพาะบุคคลไม่บานปลายกลายเป็นวิกฤตศรัทธาในระดับชาติ ความเข้าใจในกลไกเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมันแสดงให้เห็นถึงฐานเดิมที่แข็งแกร่งของสถาบันสงฆ์ และเป็นจุดเริ่มต้นในการเปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ภูมิทัศน์ทางสื่อได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

ตารางที่ 1 วิวัฒนาการบทบาทและสถานะของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ยุค/สมัย	บทบาทหลักของวัดและพระสงฆ์	ความสัมพันธ์กับรัฐ	การรับรู้/ศรัทธาของประชาชน	การเผยแพร่ข่าวสารการกระทำผิด
อดีต (สังคมเกษตรกรรม/ก่อนสื่อสมัยใหม่)	ศูนย์รวมชุมชน, การศึกษา, สงเคราะห์, สาธารณสุข, ผู้นำทางสังคม, ศูนย์กลางวัฒนธรรม	ใกล้ชิด, เกื้อกูลกัน; รัฐอุปถัมภ์และใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างชาตินิยม; มีกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ (รศ. 121) ที่รวมอำนาจไว้ที่สมเด็จพระสังฆราช	สูง, มั่นคง, ไม่ตั้งคำถาม; การวิพากษ์วิจารณ์ทำได้ยากและไม่เป็นที่ยอมรับ	จำกัดในวงแคบของชุมชน; แพร่กระจายช้าเนื่องจากขาดสื่อสมัยใหม่

ปัจจัยท้าทายในปัจจุบันยุคแห่งการตั้งคำถามและความสั่นคลอนของศรัทธาเมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนผ่านทางสังคมและเทคโนโลยีได้นำมาซึ่งความท้าทายใหม่ ๆ ต่อสถาบันสงฆ์อย่างไม่เคยมีมาก่อน ข่าวสารการกระทำผิดของพระสงฆ์ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างรวดเร็วและเป็นวงกว้าง ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ส่งผลให้ความศรัทธาที่เคยมีเริ่มสั่นคลอน และเกิดการตั้งคำถามต่อบทบาทและคุณสมบัติของพระสงฆ์อย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนอิทธิพลของเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์: การแพร่กระจายข่าวสารและการตรวจสอบจากภาคประชาชน ยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงวิธีการรับรู้และเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการกระทำผิดของพระสงฆ์อย่างสิ้นเชิง สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นช่องทางหลักที่ทำให้ข่าวสารแพร่กระจายอย่างรวดเร็วและไร้ขีดจำกัด สิ่งนี้ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ซึ่งส่งผลให้เกิดการตั้งคำถามต่อบทบาทและคุณสมบัติของพระสงฆ์มากขึ้น เพชบุรีได้กลายเป็น “สนามรบระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์และโลก

สามัญชน” ที่มีการร้องเรียนเกี่ยวกับการใช้สื่อของพระสงฆ์อย่างไม่เหมาะสม ชาวเซ็งลบเกี่ยวกับการประพฤตินิเวศน์หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเงินทองและการอวดอุตริมนุชธรรมมมักได้รับความสนใจจากสาธารณชนอย่างมาก การเข้าถึงข้อมูลโดยตรงและทันทีนี้ได้อ่อนทำลายการควบคุมการเล่าเรื่องของคณะสงฆ์แบบดั้งเดิม ทำให้ปัญหาเฉพาะบุคคลขยายวงเป็นวิกฤตศรัทธาในระดับชาติปัจจัยภายในการขาดปัญญาและการฝึกฝนพระธรรมวินัยในหมู่พระสงฆ์สาเหตุของการกระทำผิดนั้นมาจากปัจจัยหลายด้าน ทั้งจากภายในตัวบุคคลและปัจจัยภายนอกทางสังคม ปัจจัยภายในที่สำคัญคือ การขาด “ปัญญา” และความเข้าใจในพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ ปยุตโต) (2549) ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของปัญญาในการพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ อย่างรอบด้าน และกล่าวว่าพุทธศาสนิกชนที่ดีควรใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตและยึดความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ การขาดการฝึกฝนจิตใจและปัญญาที่บริสุทธิ์ ทำให้พระสงฆ์บางรูปอ่อนไหวต่อกิเลสและสิ่งยั่วยุต่าง ๆ ได้ง่าย ท่านยังกล่าวว่าการพัฒนาสถาบันสงฆ์ไทย โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณร ให้มีความก้าวหน้าทางด้านปัญญาและความรู้ที่ทันยุคทันสมัย เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อความเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนอกจากนี้ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต) (2540) และพระเมธีธรรมอาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2550) ก็ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงผู้คนในยุคสมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมที่ถูกต้อง การที่วิธีการเผยแผ่ยังคงยึดติดกับรูปแบบเดิม ๆ อาจทำให้ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักธรรมที่แท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัย ปัจจัยภายนอกและทางสังคมความศรัทธาที่ปราศจากปัญญาและการขาดกลไกการตรวจสอบที่เข้มแข็งปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อปัญหาการกระทำผิดของพระสงฆ์คือ “ความศรัทธาที่ปราศจากปัญญา” ของประชาชนบางส่วน อมรา พงศาพิชญ์ (2556) ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมในสังคมไทย และพบว่าความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมักผสมผสานกับความเชื่อพราหมณ์และไสยศาสตร์ สามารถตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยาของประชาชนได้ อย่างไรก็ตาม ความศรัทธาที่ขาดการพิจารณาด้วยปัญญานี้เองที่ทำให้เกิดช่องว่างให้พระสงฆ์บางรูปแสวงหาผลประโยชน์ได้ง่าย พุทธพร พรหมมาพันธ์ (2556) ได้วิเคราะห์ปัญหาความเชื่อและความมกมายในเชิงปรัชญา โดยชี้ว่ามนุษย์มีเหตุผลทางจิตวิทยาในการเลือกรับความเชื่อบางอย่างเข้ามาในชีวิต แม้จะดูไร้เหตุผลในทางวิทยาศาสตร์ก็ตาม เพื่อเป็นกลไกสร้างความสุขใจและความหวัง การขาดการตรวจสอบที่เข้มงวดจากองค์กรสงฆ์ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญ ไชยันต์ ไชยพร (2560) นักรัฐศาสตร์ ได้วิเคราะห์ถึงการเมืองและการศาสนาในโลกสมัยใหม่ที่ขาดความโปร่งใส การที่กลไกการจัดการปัญหาของคณะสงฆ์ขาดความโปร่งใสและประสิทธิภาพ ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่น และต้องพึ่งพาการตรวจสอบจากภายนอกกรณีศึกษาข่าววาที่สำคัยและผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนข่าวการกระทำผิดของพระสงฆ์ที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ได้สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความเชื่อมั่นของประชาชน กรณีศึกษาสำคัญ เช่น “คดีสีกาอล์ฟ” ได้ขยายวงการสงฆ์ครั้งใหญ่ โดยมีพระชั้นผู้ใหญ่หลายรูปต้องลาสิกขาจากการพัวพันกับความสัมพันธ์ต้องห้ามและประเด็นทุจริตทางการเงิน เหตุการณ์เหล่านี้ไม่เพียงแต่เปิดเผยความผิดพลาดส่วนบุคคล แต่ยังสะท้อนถึงปัญหาเชิงระบบภายในคณะสงฆ์ การที่ประชาชนชื่นชม “บิกเต่า” (พลตจจรูญเกียรติ ปานแก้ว) และ “หนุ่ม กรรชัย กำเนิดพลอย” ในการเปิดโปงข่าวฉาวของพระสงฆ์ แสดงให้เห็นว่าประชาชนไว้วางใจหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายและสื่อมวลชนมากกว่าหน่วยงานศาสนาโดยตรงในการจัดการปัญหาเหล่านี้เสียงสะท้อนจากภาคประชาชน ความต้องการการปฏิรูปและการลงโทษที่เข้มงวดสำนักวิจัยซูเปอร์โพล (2562) ได้ทำการสำรวจและพบว่าประชาชนกว่า 80% มีความเห็นว่าควรมีการตรวจสอบพระสงฆ์อย่างเข้มงวดมากขึ้น ผลสำรวจยังระบุ

91.5% ของประชาชนต้องการเพิ่มบทลงโทษพระที่กระทำผิดหนักกว่าคนทั่วไป และ 80% เห็นด้วยกับการใช้โทษจำคุกและปรับกับพระสงฆ์ที่ต้องอาบัติปาราชิก สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความกังวลและความต้องการการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภาคประชาชนอย่างแท้จริงอย่างไรก็ตาม การสำรวจของนิด้าโพล (2568) แสดงให้เห็นถึงมุมมองที่ซับซ้อนของประชาชน โดย 58.40% ระบุว่าความศรัทธาในพระสงฆ์ลดลง 68.55% ระบุว่าความศรัทธาในพระพุทธศาสนายังคงเท่าเดิม ความแตกต่างนี้บ่งชี้ว่าประชาชนแยกแยะระหว่างตัวบุคคลและสถาบันกับหลักธรรมคำสอนของศาสนา การที่ข่าวการกระทำผิดของพระสงฆ์แพร่กระจายอย่างรวดเร็วผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ไม่ได้นำไปสู่การปฏิเสศพระพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง แต่กลับเป็นการเร่งให้เกิดการตรวจสอบและตั้งคำถามต่อความซื่อสัตย์ของตัวแทนศาสนาและกลไกการกำกับดูแลภายใน การเปิดเผยข้อมูลที่สื่อสังคมออนไลน์นำมาซึ่งความไม่พอใจต่อตัวบุคคลและสถาบันสงฆ์ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเรียกร้องการปฏิรูปและกลับไปสู่หลักธรรมอันบริสุทธิ์ที่ประชาชนหันไปพึ่งพาบุคคลภายนอกและหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในการเปิดโปงและแก้ไขปัญหาการกระทำผิดของพระสงฆ์ แสดงให้เห็นถึงการขาดความเชื่อมั่นอย่างลึกซึ้งในกลไกการกำกับดูแลและวินัยภายในของคณะสงฆ์เอง สถานการณ์นี้ชี้ให้เห็นถึงวิกฤตความชอบธรรมภายในโครงสร้างการบริหารของคณะสงฆ์ และการเปลี่ยนแปลงจุดศูนย์กลางของความรับผิดชอบ เมื่อกลไกภายในไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การตรวจสอบจากภายนอกจึงเข้ามาเติมเต็มช่องว่างของการตรวจสอบนี้ ซึ่งแม้จะช่วยแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่ก็ยังบั่นทอนความน่าเชื่อถือของสถาบันสงฆ์ในระยะยาว การเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายและเพิ่มบทลงโทษสะท้อนความปรารถนาของประชาชนให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการบังคับใช้ระเบียบวินัยแทนที่จะพึ่งพากระบวนการภายในของคณะสงฆ์แต่เพียงอย่างเดียว

ตารางที่ 2 ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการกระทำผิดของพระสงฆ์และการลดลงของศรัทธา

หมวดหมู่ปัจจัย	ปัจจัยเฉพาะ	คำอธิบายและผลกระทบ	การสนับสนุนทางวิชาการ
ปัจจัยภายใน (พระสงฆ์)	การขาดปัญญาและฝึกฝนพระธรรมวินัย	พระสงฆ์ขาดความเข้าใจลึกซึ้งในหลักธรรมและวินัย ทำให้ตกเป็นเหยื่อกิเลสและสิ่งชั่วร้ายได้ง่าย	พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ ปยุตโต) , พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต) , พระเมธีธรรมอาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต)
	การมุ่งเน้นลาภยศและวัตถุนิยม	พระสงฆ์บางรูปออกบวชเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุหรือตำแหน่งทางสงฆ์	นิด้าโพล
ปัจจัยภายนอก (สังคม/สถาบัน)	อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์	การแพร่กระจายข่าวสารการกระทำผิดอย่างรวดเร็วและเป็นวงกว้าง ทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและแสดงความคิดเห็นได้อิสระ ลดความศรัทธา	

หมวดหมู่ ปัจจัย	ปัจจัยเฉพาะ	คำอธิบายและผลกระทบ	การสนับสนุนทางวิชาการ
	ความศรัทธาที่ปราศจากปัญญาของประชาชน	ความเชื่อที่ขาดการพิจารณาด้วยเหตุผล ทำให้บางส่วนของประชาชนตกเป็นเหยื่อของการแสวงหาผลประโยชน์จากพระสงฆ์บางรูป	อมรา พงศาพิชญ์, พุทธพร พรหมมาพันธุ์
	การขาดกลไกการตรวจสอบที่เข้มแข็งและโปร่งใส	องค์กรสงฆ์ขาดการกำกับดูแลและลงโทษที่จริงจัง ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการจัดการปัญหาภายใน	ไชยันต์ ไชยพร, สุลักษณ์ ศิวรักษ์
	พุทธพาณิชย์	วัดบางแห่งมีการบริหารจัดการทรัพย์สินที่ไม่โปร่งใสและเน้นการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อทำบุญเกินตัว	นิต้าโพล

ตารางที่ 3 ผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อปัญหาพระสงฆ์และการปฏิรูป

แหล่งที่มา/ปี	ประเด็นหลัก	ผลสำรวจ	นัยยะสำคัญ
สำนักวิจัยซูเปอร์โพล (2562/2568)	ความพึงพอใจต่อหน่วยงานจัดการปัญหาพระสงฆ์	80.1% พอใจตำรวจ; 41.2% พอใจกระทรวงวัฒนธรรม	ประชาชนไว้วางใจหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายมากกว่าหน่วยงานศาสนาโดยตรง
	ความต้องการบทลงโทษที่เข้มงวด	91.5% ต้องการเพิ่มบทลงโทษพระที่กระทำผิดหนักกว่าคนทั่วไป	สะท้อนความกังวลและความต้องการการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภาคประชาชนอย่างแท้จริง
	การสนับสนุนการใช้โทษจำคุก/ปรับสำหรับอาบัติปาราชิก	80% เห็นด้วยกับการใช้โทษจำคุก/ปรับ	ต้องการให้มีกลไกทางกฎหมายเข้ามาจัดการปัญหาอย่างจริงจัง
	บุคคลที่ประชาชนชื่นชมในการจัดการปัญหา	พล.ต.ต.จรรยาเกียรติ ปานแก้ว (บ๊ิกเต่า) 74.6%; หนุ่ม กรรชัย กำนัดพลอย 73.4%	แสดงถึงการพึ่งพาบุคคลภายนอกและสื่อมวลชนในการเปิดโปงปัญหา เมื่อกลไกภายในไม่ทำงาน
นิต้าโพล (2568)	ความศรัทธาในพระสงฆ์	58.40% ลดลง; 41.60% เท่าเดิม	ความศรัทธาต่อตัวบุคคลและสถาบันลดลงอย่างมีนัยสำคัญ
	ความศรัทธาในพระพุทธรูป	68.55% เท่าเดิม; 31.45% ลดลง	ชี้ให้เห็นว่าประชาชนแยกแยะระหว่างความศรัทธาใน

แหล่งที่มา/ปี	ประเด็นหลัก	ผลสำรวจ	นัยยะสำคัญ
			หลักธรรมกับความศรัทธาในตัวบุคคล/สถาบัน
ผลโพลข่าวฉาววงการสงฆ์ (อ้างอิงจาก ผศ.ดร.सानิต)	ความต้องการปรับแก้พรบ.สงฆ์	96.30% เห็นว่าควรแก้ไข	ความต้องการให้มีการปฏิรูปกฎหมายและกลไกการกำกับดูแลคณะสงฆ์อย่างเร่งด่วน

ผลกระทบและแนวโน้มในอนาคต: การปรับตัวเพื่อรักษาศรัทธาและความยั่งยืนข่าวการกระทำผิดของพระสงฆ์ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ สถาบันพระปกเกล้า (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางศาสนาของคนไทย” และพบว่าคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับหลักธรรมคำสอนมากกว่าตัวบุคคล เมื่อเกิดข่าวในลักษณะนี้ขึ้นพวกเขาจึงรู้สึกผิดหวังและตั้งคำถามต่อคุณค่าของพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน สิ่งนี้บ่งชี้ถึงการเปลี่ยนผ่านการรับรู้ศาสนาที่เน้นหลักการและปัญญามากกว่าการยึดติดกับตัวบุคคลผลกระทบต่อค่านิยมทางศาสนาของคนไทย โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่การเปิดเผยข่าวการกระทำผิดของพระสงฆ์ผ่านสื่อสมัยใหม่ได้เร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมทางศาสนาของคนไทย โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ แม้ว่าความทันสมัย (โดยเฉพาะสื่อดิจิทัล) จะเร่งให้เกิดการลดลงของความศรัทธาแบบไม่ตั้งคำถามในสถาบันสงฆ์ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสที่ไม่เคยมีมาก่อนสำหรับการชำระสะสางและฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยการผลักดันให้กลับไปสู่หลักธรรมคำสอนอันเป็นแก่นแท้ และเรียกร้องความรับผิดชอบที่มากขึ้นจากผู้ปฏิบัติหน้าที่คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับหลักธรรม (ธรรมานุธรรม) มากกว่าตัวบุคคล (ธรรมานุบุคคล) ถือเป็นแนวโน้มสำคัญที่คณะสงฆ์สามารถนำมาใช้เพื่อการเติบโตอย่างยั่งยืน วิกฤตศรัทธาที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้เป็นการปฏิเสธพระพุทธศาสนาโดยรวม แต่เป็นการเรียกร้องให้สถาบันสงฆ์และผู้ปฏิบัติธรรมกลับมาสู่แก่นแท้ของพระธรรมวินัยและแสดงความรับผิดชอบต่ออย่างโปร่งใสแนวทางการปรับตัวขององค์กรสงฆ์การใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ การสร้างความโปร่งใส และการฟื้นฟูบทบาท

ในอนาคต องค์กรสงฆ์จะต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับความท้าทายเหล่านี้ พรภิรมย์ สุขสวัสดิ์ (2561) ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อสารมวลชน ได้ให้ความเห็นว่าองค์กรสงฆ์จะต้องใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์เพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่แท้จริง และต้องสร้างความโปร่งใสในการจัดการปัญหา การเผยแผ่ธรรมะในยุคดิจิทัลต้องมีเจตนาที่ชัดเจน รูปแบบที่น่าสนใจ และเนื้อหาที่โดดเด่น พร้อมทั้งตระหนักถึงผลที่จะตามมา พระมหาไพโรวัลย์ วรณโณ (2564) ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างถูกวิธีสามารถเข้าถึงและสร้างความเข้าใจในหลักธรรมให้กับคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการนำความทันสมัยมาผสมผสานกับการสอนธรรมะนอกจากการใช้สื่อแล้ว การปฏิรูปภายในองค์กรสงฆ์ก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งรวมถึงการพัฒนากระบวนการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักกฎหมายที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย การพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีความรู้และประพฤติดี มีจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชน การจัดทำฐานข้อมูลกิจกรรมคณะสงฆ์เพื่อความโปร่งใส และการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาประชาชนในชุมชนให้มีหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การปรับปรุงระบบการศึกษาสงฆ์ให้ทันสมัยและได้มาตรฐานระดับโลกก็เป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะช่วยให้คณะสงฆ์สามารถฟื้นฟูบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและศูนย์รวมศรัทธาของชุมชนได้อย่างยั่งยืนการปฏิรูปกฎหมายคณะสงฆ์ก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกันกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ในอดีตมีจุดร่วมคือการมุ่งควบคุมพระสงฆ์ไว้ในอำนาจรัฐ การพิจารณาแนวคิด

การแยกพระพุทธรูปศาสนาออกจากประเทศไทย หรือการให้สถานะคณะสงฆ์เป็น “กิจการของเอกชน” ที่รัฐมีบทบาทเพียงการรับรองและคุ้มครองเสรีภาพทางศาสนาอย่างเท่าเทียม อาจเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความมั่นคงและเหมาะสมกับโลกสมัยใหม่มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้จะผลักดันให้คณะสงฆ์ต้องสร้างกลไกการกำกับดูแลตนเองที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ เพื่อรักษาความเชื่อมั่นของประชาชนโดยไม่ต้องพึ่งพาการแทรกแซงจากรัฐโดยตรง

การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในสังคมยุคใหม่เพื่อเสริมสร้างปัญญาและศรัทธาที่ยั่งยืน การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในสังคมยุคใหม่สามารถเป็นรากฐานทางปัญญาและจริยธรรมที่แข็งแกร่งสำหรับศรัทธาที่ยืดหยุ่นในยุคปัจจุบัน โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ (2559) ได้เสนอแนวคิดการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในสังคมยุคใหม่ โดยเน้นว่าพุทธปรัชญามีแนวคิดที่ลึกซึ้งและซับซ้อน สามารถนำมาถกเถียงและใช้เป็นรากฐานทางจริยธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดเสรีนิยมและหลักความเท่าเทียมกันของมนุษย์ได้ การสอนพุทธศาสนาควรเน้นการพัฒนาสติปัญญาและการคิดเชิงมโนทัศน์ (Conceptual Thinking) เพื่อให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ อภิชาติ พันธ์เสน (2548) ได้นำเสนอ “พุทธเศรษฐศาสตร์” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับปัญหาในชีวิตประจำวันได้จริง เช่น การแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ โดยสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การนำหลักธรรมเช่น มรรคมีองค์ 8, ชั้นธ 5, และไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) มาใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม จะช่วยให้บุคคลและคณะสงฆ์สามารถรับมือกับความท้าทายในยุคสมัยใหม่ได้อย่างมีสติและปัญญา พระสงฆ์ควรเป็น “พระสงฆ์นักเผยแผ่เชิงรุก” (Active Buddhist Missionary) โดยใช้สื่อดิจิทัลอย่างชาญฉลาดและใช้ “โยนิโสมนสิการ” (การคิดพิจารณาโดยแยกคาย) ในการเผยแผ่ธรรมะบทบาทของพุทธศาสนิกชนในการร่วมสร้างวัฒนธรรมแห่งการตรวจสอบที่สร้างสรรค์

อนาคตของพระพุทธรูปศาสนาในสังคมไทยขึ้นอยู่กับ การปรับตัวของทั้งองค์กรสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเอง การที่ประชาชนจะบริโภคข่าวสารออนไลน์เกี่ยวกับพระสงฆ์ ควรมี “โยนิโสมนสิการ” เพื่อพิจารณาอย่างมีวิจารณญาณ พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการรับรู้และช่วยกันปกป้องดูแลพระสงฆ์ที่ศรัทธา การวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์อย่างไม่เหมาะสมอาจนำมาซึ่งผลเสียต่อพระพุทธรูปศาสนาโดยรวม ดังนั้น การสร้างวัฒนธรรมแห่งการตรวจสอบที่สร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเน้นการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมีสติและปัญญา การสร้างวัฒนธรรมการตรวจสอบที่สร้างสรรค์นี้ยังเกี่ยวข้องกับหลักการความรับผิดชอบต่อสังคมและจริยธรรม การที่สังคมโดยรวมยึดมั่นในประโยชน์ส่วนรวมและมาตรฐานทางจริยธรรมที่สูงขึ้น จะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้น สิ่งนี้หมายถึงการที่ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสต้องร่วมกันรับผิดชอบในการรักษาคุณค่าที่แท้จริงของพระพุทธรูปศาสนาไว้ให้ยั่งยืนสืบไป ด้วยการสื่อสารอย่างประนีประนอม ยอมรับฟังทรรศนะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเคารพในสิทธิของผู้อื่น

สรุป

การวิเคราะห์มุมมองของสังคมไทยต่อข่าวกระทำผิดของพระสงฆ์เผยให้เห็นถึงพลวัตที่ซับซ้อนระหว่างบริบททางประวัติศาสตร์ ปัจจัยท้าทายในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ในอดีต สถาบันสงฆ์เป็นศูนย์กลางที่ไม่อาจถูกตั้งคำถามได้ ด้วยบทบาทที่ฝังรากลึกในชีวิตประจำวันและได้รับการคุ้มครองจากรัฐ รวมถึงข้อจำกัดของการแพร่กระจายข่าวสารในยุคก่อนสื่อสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์นี้อย่างสิ้นเชิง ทำให้ข่าวการกระทำผิดแพร่กระจายอย่างรวดเร็วและนำมาซึ่งการตรวจสอบจาก

สาธารณชนอย่างไม่เคยมีมาก่อนวิกฤตศรัทธาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันไม่ได้เป็นการปฏิเสธแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา แต่เป็นการตั้งคำถามต่อความประพฤติของพระสงฆ์และกลไกการบริหารจัดการภายในของคณะสงฆ์ การที่ประชาชนหันไปพึ่งพาหน่วยงานภายนอกในการตรวจสอบ สะท้อนถึงการขาดความเชื่อมั่นในระบบการกำกับดูแลตนเองของคณะสงฆ์ และบ่งชี้ถึงวิกฤตความชอบธรรมภายใน แม้ว่าความทันสมัยจะนำมาซึ่งการลดลงของความศรัทธาแบบไม่ตั้งคำถาม แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสสำคัญในการชำระสะสางและฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยการผลักดันให้กลับไปสู่หลักธรรมคำสอนอันบริสุทธิ์และเรียกร้องความรับผิดชอบที่มากขึ้นจากผู้ปฏิบัติเพื่อรักษาศรัทธาและความยั่งยืนของสถาบันสงฆ์ในอนาคต จึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

การปรับตัวเชิงรุกขององค์กรสงฆ์การใช้สื่อดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์คณะสงฆ์ควรพัฒนาศักยภาพในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่แท้จริงในรูปแบบที่ทันสมัย เข้าถึงง่าย และน่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่ โดยเน้นเนื้อหาที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์การสร้างความโปร่งใสและกลไกการตรวจสอบภายในที่เข้มแข็งจำเป็นต้องมีการปฏิรูประบบการบริหารคณะสงฆ์ให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาการกระทำผิด โดยอาจพิจารณาการแก้ไขกฎหมายคณะสงฆ์เพื่อเพิ่มบทลงโทษและกลไกการกำกับดูแลที่ชัดเจนการพัฒนาพระสงฆ์ให้มีปัญญาและวินัย: เน้นการฝึกฝนพระสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง มีปัญญาในการดำเนินชีวิต และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคมได้ โดยเฉพาะการพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีศักยภาพในการปกครองและนำชุมชน การส่งเสริมศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาในหมู่พุทธศาสนิกชนการศึกษาหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง: พุทธศาสนิกชนควรได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาและทำความเข้าใจหลักธรรมคำสอนอย่างถ่องแท้ โดยใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบด้าน ไม่หลงเชื่อในสิ่งมกมายหรือการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมสร้างวัฒนธรรมการตรวจสอบที่สร้างสรรค์ประชาชนควรมีบทบาทในการตรวจสอบและปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างมีสติและปัญญา โดยไม่ใช่สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางในการวิพากษ์วิจารณ์อย่างขาดวิจาร์ณญาณ แต่ร่วมกันสร้างสรรค์สังคมที่ยึดมั่นในจริยธรรมและความรับผิดชอบการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมการนำหลักพุทธปรัชญาและพุทธเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การทำงาน และการแก้ไขปัญหาสังคม เพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความเกี่ยวข้องของพระพุทธศาสนาในโลกสมัยใหม่การปรับตัวเหล่านี้จะช่วยให้พระพุทธศาสนาในสังคมไทยสามารถก้าวผ่านความท้าทายในปัจจุบัน และรักษาคุณค่าที่แท้จริงไว้ได้อย่างยั่งยืน โดยเปลี่ยนจากความศรัทธาแบบไม่ตั้งคำถามไปสู่ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา และจากการพึ่งพาสถาบันไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของพุทธศาสนิกชนทุกคนในการธำรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ของพระธรรมวินัย

เอกสารอ้างอิง

- เกษมณี, ช. (2550). การเมืองและศาสนาในประเทศไทย. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษตรศิริ, ช. (2551). ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์.
- คุประตกุล, ช. (2545). วิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนา. สำนักพิมพ์สารคดี.
- เจริญวงศ์ศักดิ์, ก. (2553). การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน. สำนักพิมพ์ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- เจตนา นาควิชระ. (2549). วรรณคดีกับพุทธศาสนา. สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2546). ประวัติศาสตร์ศิลปะและศาสนา. สำนักพิมพ์มติชน.
- ช่างขวัญยืน, ป. (2550). ปรัชญาพุทธเถรวาท. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชัยพร, ช. (2560). การเมืองและการศาสนาในโลกสมัยใหม่. สำนักพิมพ์วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษาศาสตร์.
- ตั้งนโม, ส. (2551). พุทธศาสนากับการเมืองไทย. สำนักพิมพ์มติชน.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2554). รัฐศาสตร์ในรอยแยก: ทฤษฎีและปฏิบัติการทางอำนาจในยุคสมัยใหม่. สำนักพิมพ์วิภาษา.
- นาวิกมูล, อ. (2548). เปิดกรุตำนานวัด. สำนักพิมพ์แสงดาว.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2545). ปากไก่และใบเรือ: ว่าด้วยการประเมินประวัติศาสตร์วรรณกรรมและวรรณคดีไทย. สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- ประเวศ วะสี. (2543). การพัฒนาสังคมด้วยหลักพุทธธรรม. สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ประเวศน์ มหาราช. (2547). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพโรวัลย์ วรณโณ, พระมหา. (2564). ธรรมะยุคดิจิทัล. สำนักพิมพ์มติชน.
- สมปอง ตาลปุตฺโต, พระมหา. (2558). ธรรมะเคลิเวอร์. สำนักพิมพ์สยามอินเตอร์บุ๊ค.
- พระเมธีธรรมาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตฺโต). (2550). พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนู (ประยูร ธรรมจิตฺโต). (2540). พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรภิรมย์ สุขสวัสดิ์. (2561). สื่อสังคมออนไลน์กับศาสนา. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พุทธพร พรหมมาพันธุ์. (2556). ความเชื่อและความหมายในสังคมไทย. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2553). พุทธปรัชญาในชีวิตประจำวัน. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2558). อัตลักษณ์ในยุคโลกาภิวัตน์. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2552). จริยธรรมของนักวิชาการ. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิวรักษ์, ส. (2555). จากเผด็จการทหารสู่ประชาธิปไตย: ทศณะและประสบการณ์. มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน). (2505). วัฒนธรรมและประเพณีไทย. สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2550). การเมืองและศาสนาในสังคมไทยร่วมสมัย. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาอนันท์, ช. (2552). รัฐกับศาสนาในสังคมสมัยใหม่. สำนักพิมพ์วิภาษา.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2559). พุทธปรัชญากับปรัชญาตะวันตก. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2563). การเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางศาสนาของคนไทย. สถาบันพระปกเกล้า.
- สำนักวิจัยซูเปอร์โพล. (2562). ผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อปัญหาการกระทำผิดของพระสงฆ์. ไทยพีบีเอส. Retrieved from <https://www.thaipbs.or.th/news/content/354431>
- อนันต์ ชัยพิทักษ์. (2559). ความเชื่อและศรัทธาในยุคดิจิทัล. สำนักพิมพ์มติชน.
- อนันต์ วงศ์สุภาพ. (2557). ประเพณีและความเชื่อในสังคมไทย. สำนักพิมพ์มติชน.
- อภิชัย พันธเสน. (2548). พุทธเศรษฐศาสตร์. มูลนิธิโกมลคีมทอง.

อมรา พงศาพิชญ์. (2556). *ความเชื่อและพิธีกรรมในสังคมไทย*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.